

INFLYATSIYA VA DEFLYATSIYANI ANGLAB OLIISH

Respublika musiqa va san'at texnikumi

Biznes asoslari fani yetakchi

o'qituvchisi Fayziyev Raxim Xolmurzayevich

Annotatsiya: Inflyatsiya va deflyatsiyani anglab olish, bugungi iqtisodiy taraqqiyot va iqtisodiy muammolarni chuqur tahlil qilish uchun muhim masalalardan biridir. Mazkur jarayonlarni to'g'ri tushunish va ilmiy asosda izohlash orqali davlatlar o'zining iqtisodiy siyosatini, moliyaviy strategiyasini, pul-kredit va byudjet siyosatini, shu bilan birga aholi turmush darajasini mustahkamlashga oid samarali qarorlar qabul qilishi mumkin. Shu sababli inflyatsiya va deflyatsiya iqtisodiyotning asosiy barqarorlik ko'rsatkichlari sifatida e'tirof etiladi va ularni tahlil qilish iqtisodiy siyosatni shakllantirish hamda global iqtisodiy jarayonlardagi o'zgarishlarni baholash uchun zaruriy omilga aylanadi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, deflyatsiya, iqtisodiy barqarorlik, narxlar darajasi, pul qadri, makroiqtisodiyot, davlat siyosati, pul-kredit siyosati, iqtisodiy rivojlanish.

Inflyatsiya tushunchasi o'z mohiyatiga ko'ra, mamlakatda umumiy narxlar darajasining o'sishi natijasida pulning real qiymatining kamayishi jarayonini ifodalaydi. Bu jarayon natijasida aholining sotib olish qobiliyati susayadi, iqtisodiy muomaladagi pul miqdori ko'payadi, narxlar barqarorligiga putur yetkaziladi va iqtisodiy muvozanatda o'zgarish yuzaga keladi. Inflyatsiyani tushunish uchun nafaqat narxlarning ko'tarilishi, balki pul-moliya bozorida yuz beradigan muammolar, iqtisodiy subyektlarning kutishlari va davlatning olib borayotgan moliyaviy siyosati batafsil tahlil qilinishi kerak bo'ladi. Bu jarayon, iqtisodiy taraqqiyotda doimiy kuzatilgan muammolardan biri sifatida baholanadi va tarixan ko'plab mamlakatlar tajribasida iqtisodiy inqirozlar, makroiqtisodiy o'sishda pasayishlar hamda aholi farovonligining izdan chiqishi bilan bog'liq bo'lib kelgan.

Inflyatsiya jarayoni ijtimoiy hayotning barcha sohalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur jarayon aholining jamg'armalari, real daromadlari, turmush farovonligi, zamonaviy investitsiya va ishlab chiqarishni rag'batlantirishga xalaqitli muhit tug'diradi. Aholi iste'mol savatidagi tovar va xizmatlar narxining o'sishi, aholining ijtimoiy himoyasiga doir davlat tomonidan ko'riladigan choralarni tez-tez o'zgartirish zaruratini vujudga keltiradi. Bu bilan birga, inflyatsiya savdo-iqtisodiy aloqalarda ham muayyan iz qoldiradi. Savdo sheriklari bilan bo'ladigan valyuta operatsiyalarida yuzaga keladigan qiyinchiliklar, eksport va import hajmiga ta'sir ko'rsatadigan omillar ham inflyatsiyadan bevosita yoki bilvosita kelib chiqadi [1].

Deflyatsiya esa inflyatsiyaga teskari yo'nalishga ega bo'lib, umumiy narxlar darajasining pasayishi natijasida pulning real qiymatining oshishi jarayonini anglatadi. Deflyatsiya natijasida iqtisodiyotda tovar hammuomalasi qisqaradi, ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchi subyektlarda zarar ko'rish xavfi oshadi, iqtisodiy barqarorlik imkoniyatlari kamayadi, aholi va biznes subyektlarining harid qobiliyati keskin o'zgaradi. Ko'plab iqtisodchilar deflyatsiyani inqirozga olib kelishi mumkin bo'lgan jarayon sifatida baholaydilar, chunki narxlar uzluksiz pasayganda iqtisodiyotni rag'batlantiruvchi investitsion va iste'mol harakatlari sustlashadi. Inflyatsiya va deflyatsiya jarayonlarini chuqur o'rganish iqtisodiy muammolarni aniqlash, barqaror iqtisodiy rivojlanish va davlat moliyaviy siyosatining asosiy tamoillarini ishlab chiqishda va turli sohalarda islohotlarni amalga oshirishda muhim o'rin tutadi. Pulning qadrini barqaror ushlab turish, narxlar to'g'ri belgilanishi va aholi daromadlarining barqarorligini ta'minlash inflyatsiya va deflyatsiyani samarali boshqarish orqali amalga oshiriladi. Bu esa davlatning iqtisodiy siyosatini ilmiy asosda olib borish, o'z vaqtida valyuta-rezervlarini to'g'ri shakllantirish, soliq va byudjet siyosatini izchil bosqichma-bosqich yuritish zarurligini ko'rsatadi. Inflyatsiya va deflyatsiya borasida iqtisodiyotda yuzaga keladigan ziddiyatli jarayonlar doimo muammoning ikki tomoniga e'tibor qaratishni talab qiladi. Inflyatsiya, bir tomondan, iqtisodiy o' growth, ishlab chiqarish va ish o'rirlari

sonining ortishi uchun qulay zamin yaratishi mumkin. Lekin, narxlarning ortib borishi aholining real daromadining pasayishiga olib keladigan xavfni ham o'z ichiga oladi. Deflyatsiya esa iqtisodiy faoliyatni susaytiradi, iste'mol va sarmoya hajmining kamayishiga sabab bo'ladi, moliyaviy va real sektor uchun jiddiy inqirozli jarayonlarni yuzaga chiqaradi [2].

Inflyatsiya va deflyatsiya iqtisodiy siyosat yuritishda alohida ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy barqarorlikning asosiy sharti sifatida narxlar darajasini mo'tadil ushlab turish zarur. Agar inflyatsiya darajasi nazoratdan chiqsa, aholining jamg'armalari, korxonalar va tashkilotlarning sarmoyasi qiymatini yo'qota boshlaydi, natijada iqtisodiy o'sish sekinlashadi. Deflyatsion holat esa aholini ko'proq pul tejashga undaydi, tovar va xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj pasayadi, iqtisodiy hayotda turg'unlik, ishsizlik va umumiy iqtisodiy jarayonlarning sekinlashishi yuzaga keladi. Moliyaviy siyosatda inflyatsiyani boshqarish uchun markaziy bank tomonidan o'tkazilayotgan pul-kredit siyosati va iqtisodiy vositalar alohida o'rin tutadi. Pul massasini nazorat qilish, foiz stavkalarini o'z vaqtida o'zgartirish, davlat sarmoyasi va moliyaviy oqimlarni tahlil qilish orqali inflyatsion bosimni pasaytirish maqsadida chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Shu bilan birga, deflyatsiya holatida iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish uchun davlat yo inflyatsion siyosatlarni kuchaytiradi, banklarning kreditlash funksiyalarini kengaytiradi, moliyaviy bozorlarni jonlantirish choralarini ko'radi. Makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini ta'minlash uchun inflyatsiya va deflyatsiya o'rtasidagi nisbatda muvozanatni saqlash muhim. Iqtisodiyotda barqarorlik samarali narxlar dinamikasiga, pul muomalasining to'g'ri nazoratiga, moliyaviy xavfsizlik va har xil tarmoqlardagi muvozanatli o'sishga bog'liq. Inflyatsiyaning yuqori darajasi iqtisodiyotda "sog'lom" muhitni zaiflashtiradi, "narxlar spiralini" yuzaga keltirib, jamiyatda ijtimoiy noroziliklarni oshiradi. Deflyatsion jarayon esa ishlab chiqarishni to'xtatish, ishsizlik darajasini oshirish, aholi daromadining qisqarishi, kredit muammolari va umumiy iqtisodiy inqiroz kabi holatlarni yuzaga keltiradi [3].

Inflyatsiyaning mohiyatini o'rganish nafaqat iqtisodiyotning nazariy tomonini, balki real hayotda yuz berayotgan jarayonlarni baholash, davlat siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy samarasi va aholining turmush darajasiga ko'rsatayotgan ta'sirini o'rganish nuqtayi nazaridan ham muhimdir. Bozor iqtisodiyotida inflyatsiyaning nazoratdan chiqishi ortidan yuzaga keladigan muammolar davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishi sifatida doimiy e'tiborda turadi. Shu sababli, jamiyatda narxlar darajasining mo'tadilligini saqlash, iqtisodiy subyektlarda ishonchli muhit yaratish, pul bozoridagi muvozanatni barqaror ushlab turish davlatning asosiy vazifalaridan biriga aylanadi. Deflyatsiyani anglab olish uchun ham iqtisodiy faoliyatda yuzaga kelgan jarayonlarni chuqur tahlil qilish, ishlab chiqaruvchilar va aholining iste'mol imkoniyatlari, jamg'arma siyosati va sarmoya oqimlarini o'rganish talab etiladi. Deflyatsiyaning nazoratdan chiqishi, iqtisodiy hayotda to'lov qobiliyatining pasayishi, qiymat zanjirida uzilishlar, ishsizlikning ortishi hamda iqtisodiy o'sishni to'xtab qolishi bilan bog'liq noxush oqibatlariga olib keladi. Inflyatsiya va deflyatsiyaning zamonaviy iqtisodiyotda yuzaga kelishi va ularni boshqarish masalalari ko'plab mamlakatlarda keng tahlil qilinmoqda. Jahon iqtisodiy tajribasida ushbu jarayonlarni tahlil qilish, turli xil iqtisodiy vositalarni ishlab chiqish hamda raqobatbardosh iqtisodiy muhit yaratishda alohida o'rin tutadi. Inflyatsiya va deflyatsiya o'rtasidagi muvozanat davlatning makroiqtisodiy siyosatida eng muhim omillardan biri sifatida belgilangan bo'lib, ularni nazorat qilish samarali bozor mexanizmlaridan, real sektorning faoliyatidan, moliyaviy va pul-kredit bozorining barqarorligidan hech qachon ajralmaydi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inflyatsiyaning mo'tadil darajasi iqtisodiy rivojlanish va infrastrukturaviy loyihalarga ko'maklashuvchi asosiy omildan sanaladi. Shu sababli, inflyatsiyani muvozanatda saqlash hamda deflyatsiyaning oldini olish, iqtisodiyotni inqiroz holatidan chiqarish uchun samarali davlat siyosati talab etiladi. Davlat budjetini to'g'ri tashkil etish, foiz stavkalarini optimal darajada belgilash, soliq siyosatini o'ylangan holda yuritish, strategik investitsiyalar va aholiga ijtimoiy

yordam ko'rsatishni tizimli asosda tashkil qilish inflyatsiya va deflyatsiya jarayonlarini samarali boshqarishda yordam beradi. Ushbu tizimli yondashuv orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin: narxlar barqarorligi, iqtisodiyotning uzluksiz o'sishi, aholi daromadlarining oshishi, sarmoya muhitining yaxshilanishi va xalqaro bozordagi raqobatbardoshlikning kuchayishi. Xususan, milliy valyuta barqarorligini saqlash, iqtisodiyot tarmoqlarini zamonaviy innovatsion texnologiyalar bilan rivojlantirish, eksport va import operatsiyalarini rag'batlantirish, baynalmilal moliyaviy institutlar bilan hamkorlik samaradorligini oshirish ta'minlanadi [4].

Inflyatsiya va deflyatsiya jarayonlarini tahlil qilishda turli makroiqtisodiy indikatorlar, so'nggi yillarda olib borilgan dasturlar va davlat siyosatidagi o'zgarishlar chuqur o'rganiladi. Narxlar indeksleri, ishlab chiqarish ko'rsatkichlari, ishsizlik darajasi, foiz stavkasi, iste'mol va jamg'arma darajasi kabi asosiy ko'rsatkichlar asosida inflyatsiyaning dinamikasini, deflyatsiya holatining yuzaga kelishini baholash mumkin. Bu esa iqtisodiy siyosatda aniq va ilmiy asoslangan qarorlar chiqarishga, moliyaviy bozorlarni barqarorlashtirishga, aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Inflyatsiya va deflyatsiya zamonaviy iqtisodiyotda doimiy kuzatiladigan, chuqur iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan jarayonlar sirasiga kiradi. Ularning mohiyatini to'g'ri anglab olish, davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, aholi daromadlari va jamg'armalarini asrash va kapital muhitining jozibadorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, inflyatsiya va deflyatsiya jarayonlarini bir-biridan ajratib tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligi va iqtisodiy siyosatga ta'sirini chuqur o'rgangan holda yangi strategiyalar ishlab chiqish zamonaviy iqtisodiyotni boshqarish uchun muhimdir [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, inflyatsiya va deflyatsiyani anglab olish har bir iqtisodchi, moliya mutaxassisi, davlat siyosatini ishlab chiquvchi va oddiy fuqaro uchun zarur ahamiyatga ega. Iqtisodiy barqarorlik, aholi farovonligi, sarmoya va savdo munosabatlarida muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun ana shu

jarayonlarni chuqur anglab olish, davr talablari va zamonaviy transformatsiyalarni inobatga olgan holda iqtisodiy siyosatni yuritish lozim. Inflyatsiya va deflyatsiya o'rtasidagi muvozanatni nazorat qilish, narxlar barqarorligini ta'minlash, real pul massasi va iqtisodiy munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini to'g'ri tahlil qilish kelajakda iqtisodiyot taraqqiyoti uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov M.A., "Makroiqtisodiyot asoslari", Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. G'ulomov S.S., "Pul-kredit siyosati asoslari", Toshkent: Fan va Texnologiya, 2018.
3. Xalilov N., "Davlat moliyasi", Toshkent: Sharq, 2017.
4. Abdukarimov A., "Makroiqtisodiy jarayonlar", Toshkent: Iqtisodiyot va Innovatsiya, 2019.
5. Nishonov F.N., "Iqtisodiy tahlil nazariyalari", Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
6. Xamidov A.X., "Moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy siyosat", Toshkent: Iqtisodiy Fikr, 2022.
7. Rahimov B., "Jahon moliyasi va inflyatsiya muammolari", Toshkent: TDYU nashriyoti, 2016.